

| КУЛЬТУРА МОВИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті аналізовано питання культури мови викладачів вищих навчальних закладів. Підкреслено потребу вивчення та досконалого володіння державною мовою, оскільки це є важливим компонентом культури та невід'ємною частиною загальної системи етичної поведінки в суспільстві.

Ключові слова: культура мови, культура мовлення, мовна поведінка, американізовані слова.

В статье рассмотрен вопрос культуры речи преподавателей высших учебных заведений. Подчеркивается необходимость изучения и совершенного владения государственным языком, поскольку это является важным компонентом культуры и неотъемлемой частью общей системы этического поведения в обществе.

Ключевые слова: языковая культура, культура речи, языковое поведение, американизированные слова.

The article focuses on teacher's speech culture in the higher educational establishment. The author emphasizes the necessity of state language learning and its mastering, as one of the main components of the culture and an integral part of the general system of ethic behaviour in the society. The author analyses the most common mistakes and identifies their reasons, both linguistic and extra-linguistic ones. The author draws attention to excessive borrowings from English into modern Ukrainian, at least some of which can be avoided. Every educated person, especially a higher educational establishment instructor should speak correctly and master professional speech culture, because, he/she sets an example for students to follow. The volume of the article is insufficient to cover all the related issues, which will constitute the subject of further research.

Key words: linguistic culture, speech culture, linguistic behaviour, English words.

Мова супроводжує життя суспільства в усі періоди його існування. Виробнича, науково-пізнавальна, суспільно-політична, культурно-мистецька діяльність людини постійно здійснюється завдяки розмаїттю мовних засобів.

Наше суспільство живе в надзвичайно складний і водночас доленосний час – період розбудови незалежної української

держави та відродження національних звичаїв і традицій.

Олесь Гончар говорив: «Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання століть...» [11, с. 123]. А ще наша мова – це безмежний всесвіт народної творчості, якій людство дало найвищу оцінку. З розвитком самобутньої української культури, складником якої є рідна мова, важливим постає рівень мовленнєвого спілкування, зокрема культури усного й писемного мовлення.

Культуру мовлення справедливо вважають еталоном нації. Вона втілює найтипівіші риси мовної поведінки людини в найрізноманітніших життєвих ситуаціях [10, с. 63]. Увібравши давні традиції, звичаєві приписи, мовна культура українців впливає на життя як кожної особистості, так і народу загалом. Опанування високою мовною культурою є передумовою багатства внутрішнього світу людини, барометром духовної зрілості нації. Мова – наша своєрідна візитівка. Відповідно до того, як людина говорить, можна визначити її інтелектуальний рівень і творчий потенціал.

«Слово надається народному депутатові Яценюку», – оголошує на засіданні українського парламенту голова, авторитетна посада якого, за цивілізованими поняттями, передбачає бездоганну культуру, зокрема й мовну. «У мітингу приймали участь...», – констатує кореспондент радіо. «Тому питання про *несуміщення* цих двох посад піднімалися й депутатами міськради...», – інформує газета. На жаль, це зовсім не випадкові посилення. Згадайте, яким суцільним суржилом «озвучують» різні збори, пленуми, наради, диспути, мітинги. Як неблагозвучно ріже слух («урок був просто шикарний... я отримала повний фід бек») у коридорі навчального закладу. Яку велику кількість запозичених, калькованих англійських слів використовують наші освітяни та молодь. Тому питання культури мови в закладах освіти є актуальним з огляду на те, що кожна людина, зокрема викладач вищого навчального закладу, повинна бути не лише фахівцем з дисципліни, а й майстерно володіти словом.

Потребу формування ідеалу вчителя-ритора та його

підготовки сьогодні у вищих навчальних закладах пояснюємо багатьма причинами як державницького характеру, так і вузькопрофесійного.

По-перше, тим, що «в українському суспільстві нині поширюється сучасний американський риторичний ідеал, чужий слов'янській культурі, зокрема українській, яка завжди мала міцні традиції успадкування еллінської античної культури» [5, с. 86]. По-друге, українське суспільство ще досі не звільнилося від тоталітарного риторичного ідеалу. По-третє, наявний низький загальний рівень мовленнєвої культури в суспільстві. По-четверте, зразок мовлення й мовленнєвої поведінки педагога повинен забезпечити його вихованця не лише гарними знаннями, а й умінням поводитися в суспільстві

Не втратили актуальності сьогодні думки І. Огієнка щодо мовної освіти педагога: «Кожний учитель – якого б фаху він не був – мусить досконало знати свою соборну літературну мову й вимову та соборний правопис. Не вільно вчителєві виправдувати свого незнання рідної мови нефаховістю» [9, с. 30]. Схожа ситуація зараз надзвичайно актуальна у вищій школі нашої країни. Наразі єдиною державною мовою в Україні визнана українська, тому й викладання в навчальних закладах вищої освіти має бути державною мовою. Проте переважна більшість установ не дотримується цієї вимоги.

Викладачі вищої школи, які навчалися ще за радянських часів, з небажанням починають вивчати українську мову. Утім, є такі вельмишановні професори, які заохочують студентів до написання курсових, кваліфікаційних робіт, статей українською мовою, розширюючи її термінологічний апарат.

Цілком виправданою в сучасній освітній системі є вимога до викладачів усіх предметів «говорити тільки вірцевою рідною літературною мовою, мати досконалу вимову, щоб власним прикладом впливати на учнів і на оточення, і завжди звертати особливу увагу на те, щоб на їхніх заняттях панувала чиста літературна мова» [9, с. 47], адже це є важливою умовою для формування мовної культури студентів.

«Людина, байдужа до рідної мови, – дикун. Вона шкідлива

своїм єством уже тому, що байдужість до мови пояснюється цілковитою байдужістю до минулого, теперішнього і майбутнього народу», – писав російський письменник Костянтин Паустовський [12, с. 46]. Проблема широкого використання псевдосучасних американізмів є нагальною й сьогодні та потребує особливої уваги.

Лінгвісти приділяють увагу питанню мовної культури, серед них І. Вихованець [4], М. Косів [7], Ю. Жлуктенко [6], Б. Антоненко-Давидович [1] та ін.

Поняття «культури мови» насамперед полягає в бездоганному користуванні лексичними й граматичними нормами літературної мови, у правильній вимові слів і вживанні нормативних наголосів у словах. Проте висока культура мови – це не лише знання властивих мові закономірностей, певний ідеал мови, що наявний у нашій свідомості й виявляє себе у творах класичної літератури. Це вміння активно користуватися набутими знаннями [4, с. 62]. Тому основним завданням мовної освіти повинно стати виховання культури, формування інтелекту, а також розвитку мовленнєвих здібностей людини в процесі вирішення нею життєвих проблем.

Виховання культури мовлення – справа не лише викладача-словесника. Кожен освітянин повинен володіти здоровим, неупередженим відчуттям мови (без архаїзаторства, примітивізму, пуризму), постійно стежити за змінами, що відбуваються в мові, а також категорично не використовувати різних калькованих слів.

Зараз, у рік англійської мови в Україні, особливо поширеним стало використання англійських запозичень та власних витворів не лише серед сучасної молоді, а й серед представників освіти, що порушує й спотворює літературну норму української мови.

Досить поширеним у своєму використанні є слово «*окей*»: «*Окей*, тоді до завтра. Зустрінемося на роботі»; «*Окей*, вашим домашнім завданням буде...». Не менш уживані слова на зразок:

▪ «*кульний*»: «Який *кульний* матеріал я сьогодні підготувала на пару»; «Все пройшло досить *кульно*, комісія була

в захваті»;

- «*сенкс*»: «*Сенкс* за додаткові матеріали»; «*сенкс* за допомогу, зустрінемося після занять»;

- «*брейк*»: «Так, хлопці, *брейк*, а то ви зараз повбиваєте один одного»; «Так, ну все, *брейк*, нічого вам більше сперечатися із цього питання»;

- «*гайз*»: «Ей, *гайз*, так на останніх партах, я до вас звертаюся...»; «а зараз, *гайз*, слухайте мене уважно»;

- «*мітинг*»: «Я не встигаю вас сьогодні вислухати, у мене через 15 хвилин *мітинг* у декана»; «Перенесімо наш з вами *мітинг* на середу»;

- «*тайм-аут*»: «Мені потрібен *тайм-аут*, бо я вже взагалі нічого не сприймаю»; «Попрацюймо ще півгодини й зробімо *тайм-аут*»;

- «*треш*»: «Боже, вони такі всі розумні. Це була не пара, а повний *треш*»; «Коли вони почали відповідати, почався повний *треш*...»;

- «*фід бек*»: «Сьогодні я задоволена заняттям. У мене на парі був повний *фід бек*»; «Ви, як педагог, першою чергою повинні працювати так, щоб на заняттях був *фід бек*...».

Зазначені американізовані слова не вичерпують усіх помилок, що трапляються в усному мовленні працівників закладів освіти. Утім, вони є найтипівішими й уможливають виявлення ефективних шляхів їхнього запобігання. Аналіз природи й механізму виникнення помилок у мовленні працівників освіти вищих навчальних закладів дає підстави виокремити низку об'єктивних і суб'єктивних чинників, що зумовили ці порушення:

- недостатня внутрішня мотивація;
- політичне становище в державі;
- поширення сучасного американського риторичного ідеалу;
- наявність помилок у ЗМІ, інформаційних джерел в Інтернеті тощо;
- відсутність культурно-мовного середовища в умовах позааудиторного режиму;

▪ брак мовленнєвих авторитетів у неформальній сфері спілкування.

Говорити правильно, володіти культурою професійного мовлення є надзвичайно важливим моментом, адже викладач має бути, по-перше, взірцем для студентів. По-друге, від рівня його культури, зокрема мовної, залежатиме рівень його авторитетності для студентів не лише як грамотного й освіченого викладача, але й просто культурної людини. До того ж мовна культура педагога є своєрідним індикатором якості отриманої ним освіти, що свідчить заразом і про якість освіти вищого навчального закладу, у якому викладач отримав диплом.

Отже, викладачі вищого навчального закладу покликанні давати не лише знання, а й формувати особистість педагога, виховувати такого педагога, який був би апостолом правди і науки та уособленням совісті нації, що потребує культурного вчителя.

Культурний педагог – це не взірець формально-етикетної шляхетності, а інтелігентна людина за своєю найвищою духовною сутністю із творчим і гуманним способом світобачення та світосприймання. Саме культура є підґрунтям формування особистості вчителя. Ще у Великій Хартії університетів 1638 р. в Сорбонні з метою їхнього об'єднання було проголошено: вища школа є інститутом відтворення й передавання культури. Тому саме сьогодні особливої актуальності набуває теза «від людини освіченої – до людини культури», що означає відродження національної інтелігенції, створення внутрішніх передумов для розвитку творчої індивідуальності, адже лише в культурному середовищі можуть формуватися спеціалісти, здатні вільно й широко мислити, створювати інтелектуальні цінності, яких завжди потребує суспільство й заклади освіти зокрема.

Бібліографічні посилання

1. **Антоненко-Давидович Б.** Як ми говоримо / Б. Антоненко-Давидович. – К. : Укр. книга, 1997. – 336 с.
2. **Бортняк А. А.** Ну що б, здавалося, слова... : бесіди про культуру української мови / А. А. Бортняк. – К. : Укр.

- письменник, 1994. – 73 с.
3. **Виссон Л.** Русские проблемы в английской речи : слова и фразы в контексте двух культур / Л. Виссон. – М. : Р. Валент, 2005. – 192 с.
 4. **Вихованець І. Р.** Розмовляймо українською : мовознавчі етюди / І. Р. Вихованець; післямова А. Загнітка. – К. : Вид-во Пульсари, 2012. – 160 с.
 5. **Жлуктенко Ю. О.** Українська мова на лінгвістичній карті Канади / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Наук. думка, 1990. – 176 с.
 6. **Жлуктенко Ю. О.** Українсько-англійські міжмовні відносини. Українська мова у США і Канаді / Ю. О. Жлуктенко – К. : КДУ, 1964. – 168 с.
 7. **Косів М. В.** Двоязичіє чи без'язичіє? Публіцистичні статті та нариси / М. В. Косів. – Львів : Логос, 1998. – 240 с.
 8. **Маленко О. О.** Вербальна комунікація сьогодення: чи зможемо порозумітися? / О. О. Маленко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2015. – № 5. – С. 69–71.
 9. **Огієнко І.** Наука про рідномовні обов'язки. Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства / І. Огієнко. – К. : Ярославів Вал, 2014. – 56 с.
 10. **Сучасне українське літературне мовлення** : збірник наук. статей / ред. Д. Х. Баранник. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1975. – 110 с.
 11. **Тернистим шляхом до храму** : Олесь Гончар в суспільно-політичному житті України 60–80-х рр. ХХ ст. : збірник документів і матеріалів. – К. : Рідний край, 1999. – 304 с.
 12. **Трефилова Г.** К. Паустовский – мастер прозы / Г. Трефилова. – М. : Художественная литература, 1983. – 128 с.

Рецензент: д. філол. н., проф. Поповський А. М.